

STANISŁAW IGNACY WITKIEWICZ

Kábítószer

(RÉSZLET)

Éter

Írta: DR. DEZYDERY PROKOPOWICZ

Az éterrel hét éves koromban, egy műtét alkalmával ismerkedtem meg. Mikor elaltattak, valamiféle mindent átható, különös ritmusra lettem figyelmes. Ezt későbbi éteres kábulataimban is hallottam. Oka, véleményem szerint, a következő: az éter nagymértékben élesíti a hallást (ez az állapot a bódulat után még órákig tart), aminek következtében a fülünkben lüktető vér ritmusa elér a tudatunkig. Úgy éreztem, meghaltam, és a világűrben repülök, amely olyan, mint egy sokágú aranycsillagokkal borított, sötétkék tapéta. Minden ebben a különös ritmusban lüktetett. „Ők lent operálnak a földön, miközben én már rég halott vagyok” – gondoltam magamban gúnyosan. Egy pillanatra felemelték az éteres maszkot: a gyerekszobámat láttam, az asztalon feküdtem. „Meghaltam, és a pokolban vagyok, de hol vannak az ördögök? Talán mögöttem?” – gondoltam, és fölültem, hogy körbenézzek. Rám tették a maszkot, a három orvos pedig nagy nehezen visszanyomott a műtőasztalként szolgáló kisasztalra. Az ezt követő látomásokból csupán valami édenkertféleségre emlékszem homályosan. Hőség. Két meztelen, pirospozsgás, kövér, „telt idomú” ember szőlővel tömi magát. Volt ebben valami trópusi, pazar, érzéki és egyben undorító. A révületből felébredve örömmel és meglepetten konstatáltam, hogy élek. A boldogságtól meghatottan tapogattam meg a tárgyakat, bizonyosságot szerezve, hogy vannak, szilárdak, és hogy „újra itt vagyok a valóságban”.

Tizenegy éves koromban éterrel öldöstem a rovarokat, ettől kaptam kedvet, hogy újból kipróbáljam ezt a kábítószeret. Míg éterrel itattam át a kendőt, többször az orromhoz emeltem, és mélyet szippantottam. Nyár volt. Napsütötte dombon ültem a vetés közepén. Kis idő múlva meghallottam *azt* a ritmust. Minden ugyanolyan maradt, mégis valahogy más lett, hasonló ahhoz, ami *akkor* volt. Ekkor következett a legfurcsább dolog, amit valaha is éter hatása alatt átéltem, és amit később hiába próbáltam újra megtapasztalni. Láttam magam körül a vetést, a dombot, a napsütést – de mégse én láttam mindezt: eltűnt az Én, csak a személytelen tudat maradt. Nem sokkal ezután nagyon logikus és következetes panteista világképet alkottam magamnak, amelyben az individuális én fölé a személyiségen túli tudati létet helyeztem.

Attól kezdve egyre gyakrabban nyúltam az éterhez. Legintenzívebben nyolcadikos koromban használtam. Esténként szerettem a varsói Powiśle komor negyedeiben lődörögni

Stanisław Ignacy Witkiewicz (1885–1939), író, drámaíró, festő, fotográfus, filozófus, a lengyel katasztrófizmus legjelentősebb alakja. Magyarul válogatott drámái és *Az ősz búcsúja* és *Telhetetlenség* című regényei olvashatók. Egyik legnépszerűbb könyve, a *Kábítószer* – *Mosdatlan lelkek* (1932) című néhány esszé, amelynek első részében különféle narkotikumok hatásáról ír.

zsebkendőt tartva az orrom elé, jókora éteres üveggel a zsebemben. Az eufória halvány szikráját sem éreztem az éter hatására: csupán valami búskomorsággal vegyes furcsa hangulatot. Ekkoriban belső nyugtalanság és kétségbeesés vett erőt rajtam (amint az kora ifjúkorban gyakran megesis), s a tudományban (majdhogynem szünet nélkül tanultam) és a kábítószerben kerestem menekvést önmagam és saját boldogtalanságom elől. Valamiféle „seconde personnalité narco-tique” alakult ki bennem. Normális állapotban az emberi idő ébrenlétek szakaszaiból tevődik össze – az estét összeférceljük a reggellel, az álom pedig halvány margi-nália csupán. Akkoriban létezett számomra egy másik, önmagában összefüggő élet – melyet a kábítószer hatása alatt éltem, s amely időről időre könyörtelenül követelte a folytatást. Ahogy a „tisztességes” nő sem gondol a szexuális életre, vagy legalábbis megvetéssel gondol rá. Pedig hát időnként neki is ki kell élnie magát. Hogyan? A szeretői pontosan tudják. Normális állapotban csak foszlányokban emlékeztem (és emlékszem) mély és rendkívüli erejű narkózisos élményeimre; de elég volt csak néhány mély szippantás az éterrel átitatott kendőből – és pár másodperc múlva már máshol jártam, abban a világban, rögtön újra ismerősnek éreztem ezt az állapotot, és bizonyos dolgokat valamiképp másodszor is átéltem, vagy éppen a folytatásukat.

Ezek azok az emléktöredékek, melyeket a normális tudatom megőrzött: valami módon lelassult az idő, és úgy tűnik, mintha mérhetetlen hosszú korszakok repülnének el – pedig csak néhány másodperc az egész. A tér is kitágul: a Poniatowski híd a végtelen benyomását keltette bennem. Az éternek köszönhetően kezdtem megérteni a szimbolikus költészetet is. Úgy tetszett, minden lámpaoszlop, járdakő-repedés, arra járó kutya jelkép, szükségszerűség, mely végtelenül mély értelemmel bír és rettentő fontos. Minden szép és ijesztő; holmi őszi fákkal teli domb vagy az éjszaka a kimondhatatlan nagyság és tragikus szépség felejthetetlen emléket hagyta maga után – akárcsak Poe *Ulalume*-ja. Ez a szimbolikusság, szépség és szükségszerűség, az, hogy minden úgy bomlik ki, akár egy csodálatos szimfónia, arra emlékeztet, ahogy a skizofrénia kezdeti stádiumában érzékeljük a valóságot. Az ember úgy érzi, képes előre látni a jövőt. „Ott – jön valaki” – gondoltam magamban. Hátrafordulok, és csakugyan észre is veszek egy járókelőt. Erre véleményem szerint a következő magyarázat adható: léptek zaja hallatszik, de nem a hang jut el a tudatunkig, hanem csak a benyomásunkból leszűrt következtetés: „Valaki jön”. Innen a „prófétikusság” illúziója. Az érzések és gondolatok áradata előnti a tudatunkat, az élet olyannak tűnik, mint egy túlcsoorduló kehely. „Minden pillanat Shakespeare-hez méltó” – mondtam ilyenkor magamban. Másszor oly borzalmas, felejthetetlen jeges rémület és kozmikus magány hatalmasodik el rajtam, melyet talán egyedül az öngyilkosok élnek át, és amelyről alighanem még senki sem tudósított, mert csak a távozók ismerik. Ez a két állapot előzi meg a túladagolás által kiváltott kábulatot. „Ha később visszaidézhetném azt, amit most érzek, soha többé nem tudnék nevetni” – gondoltam ilyenkor.

Gondolataim és élményeim metafizikai természetűek voltak: a valóságot szüntelen, megfeszített harcnak érzékeltem, melyet Isten vív a Semmivel. A valóság egyensúlyát és nyugalmát egymással viaskodó, hatalmas erők egyensúlyának láttam. Érdekes pszichológiai jelenség: akkoriban panteistának vallottam magam – deistává csak jó pár évvel később váltam, mégis, az éter hatása alatt deista voltam. Helyesebben hol az voltam, hol nem, mert néha úgy éreztem, a Semmi győzedelmeskedett Isten fölött. Emlékszem, egyszer ilyen állapotban hal-lottam, amint egy szegényes munkásviskóban nagymama csitíttgatta kis unokáját. Mély megrendülést éreztem. „Nincs Isten – gondoltam –, nincs élet a halál után, tehát jutalmat sem fog

kapni ez az öregasszony a másvilágon, de ezen a világon se, mert mire az unokája meghálálhatná – ő már meghal. És mégis babusgatja. Igen, ez a minden érdektől mentes, igaz szeretet.”

Megint máskor Isten győzedelmeskedett. Világosan láttam létezését. Kidolgoztam egy kézenfekvő levezetést, amely ezt bizonyította. Lejegyeztem, és józan állapotban visszaolvastam – teljes sületlenség. Éteres állapotban csak egyszer írtam elfogadható verset:

*Nem, soha nem felejttem el, soha,
Mily világosság, erők elsöprő hada,
Erők tengere rengett körülöttem.
– Ekkor szólt hozzám az Isten.
Napok óceánja... napfény örvénye lenn...
Világosság...világosság... végtelen!
– Mert velem volt az Istenem akkor.*

Emlékszem, amikor egyszer magamhoz tértem az éteres révületből, hirtelen valami megmagyarázhatatlan jelenléte éreztem meg, közel, s nem a felhők fölött, azét, aki gondot visel rám és vezet az életben. Olyan kézzelfoghatóan éreztem, hogy térdre hulltam, és könnyek között kiáltottam: „Istenem, hát vagy!” Úgy vélem, ez az intenzív dualizmus Isten és a Semmi között, kölcsönös harcuk, melynek mintha az egész világ a hadszíntere lenne, nem lehetett más, mint metafizikai vetülete annak a harcnak, amelyet a testem vívott a méreggel – az éterrel.

És még valami. Sokat gyötört egy gondolat akkoriban, melyet Nagy Szent Vazul így fogalmazott meg: „Nem ismerek nőt, de szűz sem vagyok.” Az éter nem csak hogy nem adott enyhülést, hanem épp ellenkezőleg: az éter hatására borzalmassá, elviselhetetlenné vált számomra ez a gondolat. Soha nem éreztem olyan nyomorultul magányosnak magam, mint ilyenkor.

Miután már ismertem nőt, kevésbé volt intenzív az éter nyújtotta élmény. Az Isten felé hatolás metafizikai vágya sem volt olyan tragikus erejű, a teljesség pillanatai sem voltak olyan robbanásszerűek, és a magány sem rémisztett már oly iszonyatosan. Lassanként megszoktam az éterről; mivel nem éreztem égető szükségét az önmagam elől való menekülésnek, már nem vágytam erre a borzalmas tudatmódosításra. Amíg tizenhét éves kamaszként minden második-harmadik héten étert szívtam, ma felnőtt férfi létemre már jó néhány éve hozzá sem nyúltam, anélkül hogy különösebb erőfeszítembe került volna.

Amennyire tőlem tellett, elmondtam, amire éteres állapotaimból emlékszem, különösségük mégsem önthető szavakba. Mindazonáltal nem áll szándékomban reklámot csinálni az éternek. Bemutatom hát, milyen káros is lehet, és igyekszem ugyanolyan meggyőződéssel elhíttetni magammal és másokkal, miként a házastársak a házasságkötés pillanatában igyekeznek komolyan venni a nyilatkozatot, miszerint csakugyan hűek akarnak lenni és lesznek is egymáshoz.

Véleményem szerint a kábítószer egyik legfőbb varázsa – egyúttal egyik legnagyobb veszélye – az olyan kellemetlen és semmi eufóriát nem okozó kábítószerké is, mint az éter (legalábbis számomra), hogy valami folytán erőszakot tesz a lélek szentélyén. Miként a szentégtörő széjjelzúzza a szent edényeket, és kiemeli a védtelen Istent, melyet nem érinthetne ilyen kéz, és nem láthatna ilyen szem, betelik a nézésével, érintésével, majd megsemmisíti Őt, úgy hatol be a kábítószer is a tudatalatti mélységekbe, ahol valamiféle gondolatok, valamiféle

állapotok szunnyadnak és formálódnak, melyek csak jóval később, amikor már megérttek, jutnak el a tudatunkba. Egyszersmind tehát olyasmi ez, mint a vetélés: az éretlen, még csökevényes embriót kivetik a napvilágra. Így voltam én a deizmussal. A kábítószernek köszönhetően tehát megismerjük bensőnket, de nem a megfelelő időben, hanem úgymond erőszakot követve el önmagunkon. Úgy gondolom, ez rombolóan hat a tudatalattinkra, s idő előtt felfedett szüleményei sosem fognak többé olyan harmonikusan fejlődni, mint ahogy az a kábítószer beavatkozása nélkül történt volna.

Csupán a tapasztalat érdekes: a gondolatok csak addig tűnnek izgalmasnak, amíg az ember kábítószer hatása alatt áll. Az éter hazug, ráadásul csak rövid távon képes hazudni.

Hangsúlyozom továbbá, az éter nem okoz eufóriát, se nem feledteti a lélek valódi szenvedéseit, ellenkezőleg – csak fokozza őket, s aztán a kijózanodás után igen kellemetlen másnaposság következik.

Azt is megfigyeltem, hogy iszonyatos hatással van a tüdőre: az éter használata után előbb vagy utóbb, de legkésőbb tíz nap múlva, szinte mindig makacs megfázás és láz tört ki rajtam, olyannyira, hogy nemegyszer akár két hétre is ágyznak estem.

Végül pedig: az éter szaga émelyítő, és már néhány lépés távolságról elárulja a kábítószerest, akár két nappal az éter használata után is. Előfordul, hogy az eszméletét vesztett illetőt a rendőrség vagy a mentő viszi el, és gyomormosást végeznek a sikertelen öngyilkosjelöltön.

Nem ismerek még egy kábítószerrel, amellyel ehhez fogható metafizikai megrendülést élhet át az ember. Ez azonban hamar elmúlik, és egészségünkkel fizetünk érte. A valóságban ezeket a dolgokat ki kell várni, viszont egy magányos hegyi túra is szolgálhat hatalmas metafizikai élménnyel, s ez jóval élénkebben megmarad az ember tudatában, mint a kábítószeres lopott élménye vagy kierőszakolt ekstázisa.